

BİR SÖZLÜ TARİH METNİ OLARAK “PAZVANDOĞLU TÜRKÜSÜ”

“Pazvandoğlu Folk Song” As The Oral History Text

Hicran KARATAŞ*

ÖZ

Genel anlamıyla Balkanlarda özel anlamıyla Bulgaristan’da Türklerin varlığı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Osmanlı Devleti tarafından Rumeli’ye geçiş 1352’de gerçekleşmiş olup 1453 İstanbul’un fethiyle birlikte Anadolu ve Balkanlar kesintisiz bir şekilde birbirine bağlanmıştır. Bu süreçte Rumeli Beylerbeyliği tek iken zamanla fetihlerin artmasıyla beylerbeyliği sayıları da artmaya başlamıştır. Pazvandoğlu vakasının yaşandığı dönemde Vidin Rumeli Beylerbeyliğine bağlıdır. Vidin âyanı Pazvandoğlu Osman Paşa’nın çeşitli sebep ve bahanelerle Osmanlı Devletine başkaldırması ve takip eden süreçte vuku bulan olayları anlatan Pazvandoğlu Türküsü çalışmamızda sözlü tarih vesikası olarak ele alınmıştır. Bu vaka çeşitli yazılı tarih kaynaklarında da dönemin tarihçilerinin tespitleriyle kayda geçirilmiştir. Çalışmamız içinde sözlü tarih metni olarak incelenecek olan Pazvandoğlu Türküsü1 ile yazılı tarih metinleri içinde yer alan Pazvandoğlu hadisesinin gerçeklik bakımından birbiriyle ne kadar örtüştüğü sorusu cevaplanmaya çalışılacaktır. Türküler bağlamında sözlü ortam tarih yazıcılığı mahsullerinin günümüze ulaşma koşulları ve yine aynı bağlamda Pazvandoğlu türküsünün Vidin sözlü tarihi içindeki konumuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Pazvandoğlu Osman Paşa, Vidin, Pazvandoğlu Vakası, Sözlü Tarih Metni, Yazılı tarih Metni.

ABSTRACT

The existence of Turks generally in Balkans and particularly in Bulgaria goes back to immemorial times. The first Ottoman settlement in Rumeli established in 1352 and with the Conquest of İstanbul, both Anatolia and Balkans were connected to each other unceasingly. In this period, Rumeli state was only one, thereafter, the numbers of states were increased as the conquests happened. During the period of Pazvandoğlu, Vidin belonged to State of Rumeli. In this study, the folk song about the rebellion of Âyan Pazvandoğlu Osman Pasha, who revolted against Ottoman Empire due to various excuses and events occurred in following period, have been analysed as both text and oral historical document. This incident was also recorded by historians in various written historical sources of that period. This study aims to show correspondences between the Pazvandoğlu folk song as a historical text and Pazvandoğlu rebellion as an historical event..The reaching conditions of oral history records up to day and the role of Pazvandoğlu folk song in Vidin oral history will be considered in context of folk songs.

Key Words

Pazvandoğlu Osman Pasha, Vidin, Pazvandoğlu Rebellion, Oral History Text, Written History Text.

Giriş

Balkan sahasında Türklerin varlığının çok eski zamanlara dayandığı yazılı kaynaklarca da doğrulanan bir gerçekliktir. Hunlardan günümüze uzanan Balkan tarihi boyunca Türkler adım adım Balkan sahasına yerleşmiş ve bu sahada köklü bir sözlü geleneğin teşekkül etmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu bağlamda bugün Bulgaristan sınırları içinde yer alan Vidin’in tarihine mal olmuş bir kişilik olan Pazvandoğlu Osman Paşa’nın, âyanlığı sürecinde Osmanlı Devleti’yle arasında vuku bulan

ve yazılı tarihte Pazvandoğlu vakası olarak kendisine yer edinen olaylar silsilesinin sözlü tarih ortamındaki bir belgesi olarak Pazvandoğlu türküsü çalışmamızın ana materyali durumundadır. Bu türkü muhtemeldir ki vakalara şahitlik etmiş bir kişi tarafından oluşturulmuş ve nesilden nesile aktarılacak günümüze ulaşmıştır. Konusunu, tarihte vuku bulmuş olaylardan alan türkülerimizin Türk sözlü geleneği bağlamında sözlü tarih belgesi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesi çalışmamızın ana sorununu oluşturmaktadır.

* Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi karatashicran@gmail.com

I. Vidin, Bulgaristan, Balkanlar ve Türkler

Bulgaristan sahasında Türkler çok eski zamanlardan günümüze varlıklarını sürdürmektedirler. Eski Bulgarların menşe itibariyle Türk ırkından geldikleri malumdur. Yalnızca Bulgaristan sahasında değil tüm Balkan coğrafyasında Türklerin Hunlardan günümüze uzanan süreçte var oldukları kaynaklarca da doğrulanmaktadır².

MÖ. 800'lü yıllarda Karadeniz'in kuzeyine, Avrupa'ya ve Balkanlara yapılan göçler sahanın Türkleşmesinde büyük önem oynamıştır. Söz konusu göçler Türklerin Balkanlar'da devlet kurmak suretiyle varlığını sürdürmelerinde ilk adım olmuştur.

Göçebe Türk boylarına mensup olarak II. yüzyılda Orta Asya'dan Avrupa'ya başlayan göçle ilk olarak Hazar Denizi-Karadeniz arasındaki topraklara yerleşmişlerdir. Eski Bulgarlar hakkındaki ilk kayıtlar, onların Kafkaslarda yaşadıkları daha sonra da Hunlarla birlikte akınlara katıldıkları, yenildikten sonra da Kafkasların kuzeyindeki topraklara yerleştikleri şeklindedir (İ. A. C. 2. 1964:394). Kafkasların kuzeyinde Hazar Devleti kurulurken Bulgarlar/On Ogur/On Oğuzlar ve Macarlar da bu devlete tabi olmuşlardır. Kutugur/Dokuz Ogur/Dokuz Oğuzlar ve Utugur/Otur Oguz/Otuz Oğuzlar ise Hazarların egemenliğini kabul etmeyerek bir grup Bulgar/Oğuz'u da yanlarına alarak Balkanlar'a inmişlerdir. Bunların bir bölümü Asparuh liderliğinde Tuna Bulgar/On Oğuz Devletini kurmuşlar; Utugur/Otuz Oğuzlar bu devlete de katılmayarak kuzeye çekilmişler ve İtil/Edil/İdil ve Kama nehirleri arasında Etil/İtil/İdil/Bulgar Devletini kurmuşlardır (Günay,2010:26).

Anadolu Türklerinin Balkanlara ilk yerleşmesi, "Selçuklulardan Kaykavus'un Bizans'a kaçıp sığınması

hadisesiyle ilgili olup, Bizans imparatoru Mihail ona ve askerlerine yerleşmek üzere Dobruca ilini tahsis etmiştir. Bunun üzerine Anadolu'dan kendisine taraftar olan bir kısım göçebe Türk grubu Sarı Saltuk Dedeyle birlikte Balkanlara geçtiler"(İ. A. 1964. C. 9: 767).

Osmanlı Devleti zamanında, Balkanlarda ilk fetih 1352'de Orhan Gazi zamanındadır. 1453'te bölgenin siyasi ve dini merkezi İstanbul'un da fethiyle Balkan yarımadasıyla Anadolu kesintisiz şekilde birbirine bağlanmış oldu(İ. A. 1964. C. 9: 770).

Balkanların Türkler tarafından iskânı özellikle 14. yüzyılda kitleler halinde gerçekleşmiştir. Timur istilası Anadolu'dan Rumeli'ye büyük bir göç dalgasına sebebiyet vermiştir. Osmanlı Devletinin ilk beylerbeyliği olan Rumeli, diğer beylerbeylikler oluştuktan sonra da önemini korumuştur. 14. ve 15. yüzyıllarda Rumeli beylerbeyleri genelde merkezde bulunurlar ve vezirler gibi paşa unvanı alırlardı ve divana katılırlardı. 15. yüzyılda Balkanlarda yapılan bütün fetihler Rumeli beylerbeyliğine eklenmiştir. 1541'de Budin beylerbeyliğinin ardından Bosna beylerbeyliğinin teşkili üzerine Avrupa kıtasında Osmanlı beylerbeyliklerinin sayıları artmıştır.

Vidin bu süreçte Rumeli beylerbeyliğine bağlıdır. Eyalet(Beylerbeyliği yerine) idari taksim için kullanılan bir kavram olarak 16. yüzyılın sonunda kullanılmaya başlanmıştır. Pazvandoğlu türküsünün yakıldığı yıllarda Vidin, Rumeli eyaletine bağlıdır.

Vidin, Kuzey- Batı Bulgaristan'da Tuna kıyısında şirin bir Türk şehridir. Vidin 1396'da feth edilmiştir. Kaleleri, başlangıçta Romalılar ve Türklerce inşa edilmiştir(Nemeth,1996:1). Tuna Irmağının kıyısında yer alan Vidin kenti bir tarım ve ticaret merkezidir. 1693-90 dönemi dışında 1878'e değin Osmanlıların

yönetiminde kaldı(Anabritanica, C. 21: 617).

Evliya Çelebi de, seyahatnamesinde Vidin'den bahsederken “emin belde” demektedir. Emin Belde yani Vidin Kalesinin sağlamlığını tasvir ettikten sonra bu beldenin Rumeli eyaletinde sancakbeyi tahtı olduğunu söylemektedir(Kahraman,2002:211,212).

Evliya Çelebi'ye göre Vidin'de yirmi dört mahalle vardır. Bunlardan on dokuzu Türk- Müslüman, dördü Hıristiyan, biri de Yahudi mahallesidir(Kahraman,2002:211,214).Neméth, Vidin'de yaşamakta olan Türk ailelerin sayısını ayrıntılı olarak vermekle birlikte Türk nüfusun çoğunlukta olduğunu belirtmektedir. “Vidin'de altı yüz altmış dokuz Müslüman, iki yüz altmış dokuz Hıristiyan, otuz bir Yahudi ve yirmi yedi göçmen ailesi bulunmaktaydı. Görüldüğü üzere nüfus yoğunluğu bakımından Türkler daima ilk sırayı teşkil etmekteydi”(Neméth,1996:1).

Yazılı kaynaklarda Vidin'in Pazvandoğlu³ ailesiyle özdeşleşerek anlatıldığı görülmektedir. Bu ailenin şehirde yaşadıkları ve ahaliye yaşattıkları şehrin tarihine mal olmuştur.⁴

II. Osmanlı Devleti ve Pazvandoğlu Osman Paşa

Pazvandoğlu Osman Paşa'nın Osmanlı Devleti ve âyanlığını yürüttüğü Vidin halkıyla olan ilişkisini anlamak için öncelikli olarak “Âyanlık” müessesesinin ne anlama geldiğini bağlamı içinde kavrayabilmek şarttır.

Pakalın(1983:120- 123) âyanı idari bir tabir olarak ele almakla birlikte, biri halk mümessilliği vazifesini görenler, diğeri âzası hakkında olmak üzere iki makamda kullanıldığını belirtmektedir. Halk arasından alelâde zenginler hakkında da istimal olunan bir tabir olduğunu eklemektedir. Osmanlıların eski idare usulünde memleketin zapturaptı

eyalet valileriyle sancak ümerasına ve subaşılara, hukuk dâvalarıyla belediye işleri kadı ve naiplere aitti. Bunlardan maada her şehir ve kasabada ahali tarafından müntehab “Âyan” namıyla kimseler bulunurdu. Vergi ve memleket mesariflerinin tevzi ve tahsilinde valiler ve kadılar âyanlarla münasebette bulunurdu. “Âyanlar, bölgelerindeki vergilerin toplanması, fiyat tespiti, bilirkişilik, vakıfların idaresi, başarısız yöneticilerin görevden alınması gibi çeşitli konularla uğraşmakla birlikte halkın işlerinin devlet nezdinde yapılması, devlet işlerinin de halka duyurulması konularında da resmi görevler üstlenmişlerdir(Uzunçarşılı,1988:436).

Âyanlar memleketin zenginlerinden ve nüfus sahiplerinden olmalarıyla sonraları ve alehusus idare makinesinin bozulduğu zamanlarda vali ve mutasarrıflara büyük büyük menfaatler temin ederek müteselimlik ve voyvodalık etmeye başladılar. Ancak giderek âyanlar buldukları yerlerde müstakillen hareket etmeye, hükümetin nüfusunu hiçe saymaya başladılar. Nihayet vaziyet öyle bir hal aldı ki valiler eyalet merkezi olan yerlerde ve bunlara müdahale ile celbi menfaat ve imrar- ı eyyamı hükümet eylemekten başka çare bulamıyorlardı(Pakalın1983:120- 123).

“Osmanlı İmparatorluğunda 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren köylere dayanarak arazi ve servet kazanan, çiftlikler edinen “âyân ve eşraf” denilen zümre gittikçe kuvvetlenmekteydi. Önceleri, bunların vilâyet idarelerinde önemli role sahip olmadıkları fakat, sancak ve kazalara gönderilen ve beylerbeyi, sancakbeyleri, kadılar, naipler, müteselimler, voyvodalar, kethüdayerleri, yenicheri serdarları gibi görevlilere hitap eden fermanlarda, bu zümreden de yardım istendiği bilinmektedir”(Özkaya1978: 667).

Âyanların başıboş halleri kontrol edilemez hal aldıkça hükümet günü geçiştirmek yoluna gitmiş, köklü bir reformla durumun üstesinden gelememiştir. Âyanların durumu daha ileri zamanlarda özellikle de bazı politik durumlar söz konusu olduğunda daha da kritik bir noktaya ulaşmıştır. Hükümet içte ve dışta yaşamış olduğu sıkıntılarla uğraşmayı önlediği için âyanlar meselesini tatlıya bağlamayı tercih etmiştir.

Pazvandoğlu Osman Paşa da, zamanın en etkin âyanından olup Vidin çevresinde ortaya çıkmış, egemenliğini kuzey batı Bulgaristan'a kadar yaymış, Sırbistan ve Boğdan'a seferler düzenleyerek safalarına binlerce eşkıyanın yanı sıra Selim'in reformlarına karşı çıkan diğer âyan ve yeniçerileri de katmıştı. Yanya- lı Ali Paşa ve diğer âyanın aksine Pazvandoğlu padişaha açıkça baş kaldırmış durumdaydı; vergi ödemiyor, padişahın valilerinin yetkisini tanımıyordu(Shaw, 1982:360).

Pazvandoğlu'nun asıl adı Osman'dır. Halk içinde Pazvandoğlu Osman Paşa namıyla tanınmaktadır. "Pazvandoğlu Osman 1758'de doğmuş 1807 yılında vefat etmiştir. Pasvan(Pasban) muhafız, bekçi demektir. Pasvand da bu sözcüğün halk dilindeki halidir. Vidin tarihinde önemli bir yer edinmiş bir ailenin soyadıdır"(İ.A. C. 9. 1964:532). "Pazvandoğlu sülalesi aslen Arnavut'turlar"(Jelavich,2006:138).

Pazvandoğlu ailesi Vidin tarihiyle iç içe geçmiş bir tarihe sahiptir. Üç kuşak Vidin'de yaşayan bu ailenin tarih kaynaklarında isimleri eşkıyalık, dağlı eşkıyalığı, âyanlıkla iç içe ele alınmaktadır.

"Pazvandoğulları ailesi aslen Bosna'dan gelme olup, 1739'da Avusturya'yla yapılan savaşta katkılarında ötürü Osman Paşa'nın desesi Pazvant Ağa'ya Vidin'de iki köy

verilmişti"(Stanford,2008:308). Oğlu Ömer ise Avusturya- Osmanlı savaşında(1736-1739) akıncılar arasında devlete hizmetlerde bulunduğu kendisine Vidin civarından Bursa ve Kırca adında iki köyün tımarı verilerek taltif edilmiştir. Bu vesileyle Vidin civarına yerleşen Ömer Ağa bu sancağın bayraktarlığı mertebesine daha sonra da servet sahibi olarak Vidin âyanlığına yükselmiştir. Hem civar paşaların kıskançlığı hem de kendi keyfi hareketleri sebebiyle devlet nazarında asi durumuna düşmüş önce Vidin'den uzaklaştırılmak istenmiş sonrasında mukavemeti sonucu Melek Mehmet Paşa'nın valiliği sırasında yakalanarak Koca Yusuf Paşa'nın karargâhında idam edilmiştir. Bu sırada Oğlu Pazvandoğlu Osman Vidin'den Arnavutluk'a kaçmış bir müddet buralarda saklanmıştır. 1789'da ortaya çıkarak bir kısım gönüllü akıncıların başında Avusturya'ya yapılan savaşlara dâhil olmuştur. Bu sırada cesareti ve kabiliyetiyle kendini göstermeyi başarmış affedilmiştir. Harpten sonra kendisine Vidin'deki babasının toprağı iade edilmiştir(İ. A. C. 9. 1964:533).

Pazvandoğlu güçlü yerel liderlerin en tahripkârlarından biriydi. Gençliği maceralarla dolu geçti. Babasının Babıâli tarafından idam edilmesi üzerine kaçıp haydut grubuna katıldı. Ancak daha sonra, 1787'den 1792'ye kadar Osmanlı ordusunda hizmet etti. Ardından yasadışı yaşamına geri döndü (Jelavich,2006:137).

Kısa bir zaman sonra kendisine taraftar bularak, Vidin yamaklarının başına geçmiştir. Civardaki serhad ağalarının çoğu, onu kendilerinin reisi olarak tanıyıp ona itaat etmişlerdir. Dört seneden fazla süren harplerden sonra Rumeli'de dağlı eşkıyası, Kırcahlar namı verilen asi bir zümre türemişti. İktisadi güçlükler, toprak meseleleri, saray desi-

seleri, idari aksaklıklar ve benzeri sebeplerle devlete kaşı eski bağıllık zayıflamış birçok yerler âyanların eline geçmişti. Asi ve yamakların bazıları kaçarak Vidin’de Pazvandoğlu’na sığınmışlardır. 1794’ yılından sonra Vidin adeta asilerin merkezi haline gelmiştir. Bu hadiseleri lehine kullanan Osman kendisine Türkî, Arnavut ve Bulgarlardan oluşan kuvvetler oluşturmuştur. Vidin kalesini tahkim etmiştir. Serhadağaları, asi serkendeler ve halk tarafından sevilen bir şahsiyet haline gelmiştir. (Cevdet,1984:1653; Shaw,2008:312-314; Özkaya, 1983: 34-35).

1795’te Belgrad’a hücum eden yamaklara yenilerilik gayreti ve ocaklıyı kendisine celp etmek gayesiyle yardımlarda bulunmak suretiyle isyan hareketine bir fiil katılmaya başlamıştır(Beydilli, 2010: 91). 1795’te Babiâli’den bağımsızlığını ilan etti (Jelavich,2006:137). Vidin civarındaki, kuzeyde prensliklere ve batıda Sırbistan’a saldırılar düzenleyerek mali kaynaklarını çoğalttı(Shaw,2008:310). 1795 başlarında Vidin Muhafızlığına Gürcü Osman Paşa atanmış, Niğbolu’ya gelerek bir ordu düzenlemesi Vidin’e yürümesi için ferman çıkarılmıştır. Hacı Mustafa Paşa ile Gürcü Osman Paşa’nın Vidin’e hücumlarına başarı sağlanamadı. 24 Eylül 1795’te kışın yaklaşması nedeniyle Vidin kuşatmasından vazgeçildi(Özkaya, 1983: 35). 1796’da Babiâli tarafından af edilmiştir.

Bu ilk isyanın ardından Pazvandoğlu af edilmiş olmasına rağmen yine de sükunet bulmamıştır. Vidin’de tekrar karışıklıklar çıkarmaya başlamıştır.

Babiâli, Pazvandoğlu meselesini kökünden çözmek için 1798 yazında büyük bir askeri kampanya başlattı. Orduların kumandası Kaptanıderya Küçük Hüseyin Paşa’ya tevdi edildi(Aslantaş,2007: 58). Küçük Hüseyin Paşa kara ve deniz

yoluyla Pazvandoğlu’nun üzerine yürüyecektir.

Sadrazama Pasvandoğlu’nun durumunu rapor eden bir çok yazı valiler tarafından gönderilmekteydi. Hüseyin Paşa’nın üzerine tayin olunması Pasvandoğlu’nu korkuttu. Afvı için mektuplar yazdırdı. 1798 ilkbaharında seksen bin kişilik Osmanlı ordusu Vidin önüne geldi. 12 Nisan 1798’de Hüseyin Paşa harekete geçmiştir. Tepedenli Ali Paşa aracılığıyla afv olunmasını dilediyse de Hüseyin Paşa tarafından bu isteği red edilmiştir. Bundan sonra Pavandoğlu Osman ve Hüseyin Paşa arasında çetin bir mücadele olmuştur. Pazvandoğlu Osman türküsü de bu vakanın sözlü kaynaklardaki varyantlarından biridir.

III. Pazvandoğlu Türküsü⁵ ve Pazvandoğlu vakası

Pazvandoğlun’un isyanı sırasında vuku bulan olayları, Hüseyin Paşa ve Pazvandoğlu arasında geçen atışmalar şeklinde ilerleyen sözlü tarih metni ile yazılı tarih metinleri arasında açık bir şekilde örtüşme görülmektedir. Câbî Tarihi’nden, Tarih-i Cevdet’ten ve konuyla ilgili diğer yazılı tarih metinlerinden hareketle bu örtüşme tahlil edilmeye çalışılacaktır. Türkü metninde yer alan olaylar ile eş değer yazılı tarih metinleri ile bir arada verilmek yoluyla örtüşmenin daha anlaşılır olacağını düşündüğümüzden ilgili tarih metni ardışık olarak yer verilecektir.

“Aman Padişahım eyle bir nazar
Yandı Urumeli kurulmaz bazar
Garip Kulcazların meteriz⁶ kazar
Ne itdüm der devlete dir Pazvandoğlu”

Pazvandoğlu Vidin ve Sofya arasındaki toprakları denetimi altına almıştır. Pazvandoğlu’nun güçleri Batı Eflak ve Doğu Sırbistan’ı büyük oranda yağmalamıştı(Shaw,2008:296). Varna’ya

kadar her yeri hasara uğratmıştır(Tarih-i Cevdet, 1984: 1650).

Pazvandoğlu'nun Rumeli'ye verdiği zarar, Câbî Tarihi'nde anlatılırken "Rumeli'de Eşkiya Zulmü" başlığı altında verilmektedir(Câbî,2003: 55-57)

Tarih-i Cevdet'te de "Pasbanoğlu'nun Selvi, Kuşçuk, Şumnu ve Balkan'ın diğer öte yüzünden olan kasaba ve köyleri tamamen ele geçirmek niyetinde olduğu haberleri Rumeli valisi, Eflak Voyvodası ve Rusçuk ahalisi tarafından yazılıp söyleniyordu"(Cevdet, 1984: 1651).

"Garip kulcazlarum meteriz kazar" dizesi de yazılı tarih metinleriyle birebir uyumaktadır. Tarih-i Cevdet'te bu mesele şu şekilde anlatılmaktadır:

"Serasker (Hüseyin Paşa), bu köyün(Vidbol köyü) ilerisinde Çoban köprüsü denilen yere gelerek çadır kurdu. Rumeli valisi Mustafa paşa, Bosna valisi Silahdar Mustafa Paşa, Tırhala mutasarrıfı Kürd Osman Paşa, Palaslı Mehmed Paşa, Karşlı Ali Paşa da takım takım gelerek Serasker ordusuna katıldılar. Bütün vezirler Serasker Paşa huzuruna çağrıldı. Kurulan meşveret meclisinde sudan suya metris kazarak Vidin Kalesinin kuşatılıp, sıkıştırılmasına çalışılacaktı"(Cevdet, 1984:1663).

Pazvandoğlunun etkinlik alanı Vidin dışına da taşmış; Rumeli eyaletinin geneli için bir tahrip unsuru haline gelmiştir. Türkünün devamı:

"Aman padişahum neyledüm sana
Yüz bin sipahi ne yolladın bana
Anlar sipahidür doymazlar kana
Ne itdüm devlete dir Osman Paşa"
şeklinde dir. 1797 yılında Ali(Alo) Paşa Rumeli Beylerbeyliğine getirilmiştir. Babalı'nın Pazvandoğlu'nu alt etmesi için görevlendirdiği Ali Paşa, onu Vidin'deki kalesine kadar geri sürmeyi başarmıştır.

Türkü zaman olarak Pasvandoğlu isyanının iki evresini ele almaktadır.

Bunlardan ilki, Rumeli Beylerbeyi makamına atanan Alo Paşayla olan çekişmesini anlatmaktadır. İkinci, Babıalinin Vidin'deki bu asiliklere son vermek amacıyla Kaptan-ı derya Küçük Hüseyin Paşa'yı görevlendirmesiyle başlayan süreci anlatmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla tarihsel süreklilik bakımından tutarlı bir şekilde dizilmiştir.

"Tayin olunacak serasker ileri sürülünce de hemen zihinlerde yerleşmiş ve tasarlanmış olan Hüseyin Paşa'dan gayri bu işi başarabilecek vezir olmadığı söylendi. Bütün herkes onu uygun gördüler. Bu kararla meclis dağıldı. Bir kaç gün geçince Hüseyin Paşa serasker oldu. Karadan ve denizden Pasbanoğlu üzerine görevlendirildi. Maiyetine topçu, arabacı, humbaracı, lağamcı ocaklarından müteaddid ortalar tayin edildikten başkaca belli Anadolu âyanı, Adana mutasarrıfı büyük sayıda askerle geldiler(Cevdet, 1984:1655).

"Seraskerin maiyetine yeniçeri ortalarından kuvvetler verildi; atmıştan fazla Rumeli ve Anadolu âyanı ve valilerine emirler gönderilerek, bunların tedarik edebilecekleri kuvvetler ile ordu-yı Humayuna iltihakları bildirildi. Bir ince filonun da Tuna yolu ile Vidin'e yürümesi için hazırlıklar yapıldı. Hüseyin Paşa'nın ordusu yüz yirmi bin kişiye bağlı olmakta idi"(İ. A, 1964:534).

Türküde bahsedilen yüz bin sipahi Hüseyin Paşa'yla Vidin'e kara üzerinden sevk edilen sipahilerin sayısı olsa gerektir.

"Alu paşa dir ki vuruldu kösler
Açıldı bayraklar çağladı asker
Pazvanoğlu bana kendünü göster
Devletlü Hünkarum kelleni ister"

"Hüseyin Paşa'nın serasker olarak atandığı mecliste Pasvantoğlu Osman'ın yok edilmesi konusunda fetva çıkarılmıştır"(Özkaya,1983: 46). Pasvandoğlu'nun yok edilmesi için gö-

revlendirilen Küçük Hüseyin Paşa'nın emrinde çalışacak olan valilere, hazineneden para gönderilmesi cihetine de gidilmiştir (Özkaya, 1983: 47). Türküde de söylendiği gibi Babıâli tarafından kellesi istenmektedir. 1798 yılı Ocak ve Şubat ayında harekete geçilmesi planlanmaktadır.

“Pasvanoğlu dir ki otuz üç yaşum “ Pazvand oğlu der ki : kırk beştir yaşım

Sırtuma geymişem ecel kumaşum Sırtıma giymişim ecel kumaşın

Döğüşerek kestürmeyince başum Ayağımla gitmem kesseler başım

Kıyamam kendüme dir Osman Paşa” Dönmem, döğüşürüm der Pazvandoğlu”

Pazvandoğlu'nun ele geçirildiğinde yok edileceğine dair ferman çıkarılmış olduğundan daha önce de bahsedilmiştir. Türkünün bu bölümünde Hüseyin Paşa'nın üzerine gönderildiğini öğrenen Pazvandoğlu'nun endişesi hissedilmektedir. Çünkü daha önce Hüseyin Paşa'ya mektup yazarak affını rica etmiştir. Bu ricası şiddetle reddedildikten sonra Pazvandoğlu savunmaya ağırlık vermeye başlamıştır. Kendi isteğiyle teslim olmayacağını, ancak karşılıklı mücadele sırasında başının gövdesinden ayrılabilceğini söylemektedir.

“Alu Paşa dir ki eyleme inad

Kuş olsan uçmağa ben virmem kanad

Bosna mehlesine ünne imdad Yazukdur serhade gel Pazvanoğlu”

“Eflak yakasında bulunan Alo Paşa 1212(1796) yılı Zilkadesi ortasında Kalafat ve Vidin arasında bulunan adanın ele geçirildiği sırada Vidin'e yakın Vidbol köyü yanında yapılan bir süvari muharebesinde de eşkıya bozguna uğradı. Vidin'e kaçtılar”(Cevdet, 1984:1663).

Vidin Kalesinde iyice sıkışan Pazvandoğlu, kurtuluşu için çareler aramaktadır. Kalenin her tarafı çevrilmiş

durumda olduğundan “Kuş olsa dahi uçmasına “ fırsat verilmeyecektir.

“Pasvanoğlu dir ki eylemem inad

Niçin Alu Paşa virmesin kanad

Bosna Çamlısı'ndan hiç ummam

imdad

Yazukdur serhade dir Pasvanoğlu”

Pasvandoğlu, kuşatmanın amansız

olduğu zamanlarda çeşitli çarelere başvurarak bu kurtuluş çarelerine başvurma süreci Tarih-i Cevdet'te şu şekilde geçmektedir:

“Kuşatma işi tamam olmuştur.

Pasvanoğlu'nun bir tatarla kusurunun affını istediği arzı geldi. Affedilecek olursa Serasker Paşaya geleceğini tatar bildirdi. Hüseyin Paşa da: - “Gelirse gelsin yalnız beş on adamıyla gelsin. Gelmesi kendisi için selamet yoludur” demiştir.

Tatar cevabı götürüp yeni cevapla geri döndüğünde Hüseyin Paşa:

“Gelirse gelsin gelmezse bugünden sonra sen de gelme, gelirsen seni de katlederim”, diye iade etti. “Bu ricanın ardından Vidin ulemasından Ali adında biri eliyle tekrar affedilmesini diledi. Buna karşılık Hüseyin Paşa:

“Vidin Kalesinin kuşatılması ancak Pasvanoğlunun vücudunun izalesiyle kalkar” şeklinde cevap vermiştir. Sonra Enderun başçavuşu eliyle Vidin Başmuhafızı Abdi Paşa(Pasvandoğlunun elinde esirdir.)nın yazısı geldi. O da red olundu(Cevdet, 1984:1664).

“Pasvantoğlu'yla muhasarada kalanlar umutsuz can derdine ve baş kaydına düşmüşlerdi. Beri taraftan da kalenin baskı altında muhasarasınba devam edildi”(Cevdet, 1984:1664).

Tarih-i Cevdet'te 1213(1797) olayları arasında Her taraftan Vidin Kalesinin muhasarasına kalkıldığını, birbiri ardından metrisler alındığını, toprak sürüldüğünü haber vermektedir. Kurşun menziline kadar varoşa yaklaşıldığını, Karadan ve denizden atılan top ve

humbara danelerinden hane, han, câmi dükkânların yıkıldığını ve yandığını, kalenin içinde sığınacak yer kalmadığını kale içinden herkesin zeminlikler kazarak canını kurtarmaya çalıştıklarını eklemektedir(Cevdet, 1984:1665).

“Alu Paşa dir ki gelsün göreyüm
Nasıl kahramanmış ben de bileyüm
Ocaklu izinlü üç tuğ vereyim
Vezirlükdür yolum bil Pasvanoğlu”

Pasvanoğlu'nun şiddetle kendisini savunması Hüseyin Paşa'nın tam manasıyla kuşatmasının başarıya ulaşmasına engel oluyordu.

Bu sırada Osmanlı'nın dış sorunlarının da bulunması sebebiyle Devlet Pazvanoğlu meselesinden ötürü güç duruma düşmeye başlamıştı.

“*Paspanoğlu'nun, Osmanlı kuvvetlerine şiddetle karşı koyması ve başarılı olması yanında dış sorunların çıkması Devleti zor durumda bırakmıştı. Vidin ordusunda bulunan Katip Sdık Efendi, İstanbul'a yazdığı yazıda, Vidinli Paşa'nın birinci derdinin vezirlik olduğu, üç aya kadar dağlı eşkıyasının yok edileceğini, Paspanoğlu'nun ehliyetli bir idareci olduğunu, askerinin ise mükemmel durumda bulunduğuna ve Paspanoğlu'nun Bektaşiliğine işaret etmekteydi*”(Özkaya, 1983:58).

Türküde sözü geçen “Üç tuğ vereyim” sözleri Pasvanoğlu'nun Vezirlik talebine işaret etmektedir.

“*Vezir-i azam ve diğer vezirlerin tuğları üç tane idi. Tuğ ile sancak rütbe ve memuriyet alâmeti olduğundan kendisine tuğ verilen şahıs tuğlarının miktarına ve memuriyetlerinin gelirine göre tuğ caizesi olarak hazineye para verirdi* (Pakalın, C. 3, 1983:524).”

Bununla birlikte “Pazvanoğlu'nun, Yanya Ali Paşa ile birlikte Fransızlarla entirikalar çevirdiğine dair dedikodular III. Selim'in kulağına gidiyordu. 1798 yılı ilk aylarında Fransa'nın Paz-

vandoğlu ile gizlice anlaştığı haberleri geldi. Pazvanoğlu'nun Osmanlı güçleri karşısında art arda zafer kazanması Adriyatik'ten gelecek bir Fransız istilası konusunda sultanın korkularını artırdı”(Shaw,2008: 333).

Yaz boyunca süren kuşatmaya karşı Pazvanoğlu direnmeyi başarmıştır. Mısır'ın Napolyon tarafından işgal edilmesi Hüseyin Paşa'yı kuşatmayı kaldırmaya mecbur etmiştir(1798). Mısır'ın Fransızlarca işgal edilmiş olması ve gizli anlaşmaların varlığının ortaya çıkması Osmanlı'yı temkinli davranmaya itmiştir. Pazvanoğlu'nun gözünün vezirlik makamında olduğu herkeşce bilindiğinden Pazvanoğlu meselesi ikinci plana itilmiştir. Babîâli, Pazvanoğlu meselesini bir an evvel yatıştırmak suretiyle orduyu Fransa civarına kaydırmayı istiyordu. Pazvanoğlu da Babîâli'nin bu tutumundan haberdar olduğu için ve Osmanlı Devleti ve Rusya arasındaki Fransa karşıtı yakınlaşmadan haberdar olduğu için Hüseyin Paşa'yı araya koyarak tekrardan affedilmesini dilemiştir. Tarihi metinlerde⁸ yer olan bu hadise sözlü tarih metnimiz Pazvanoğlu türküsünde şu şekilde yer almaktadır:

“Serasker Hüseyin Paşa dir ki:

Osman Paşa gelsün benüm yanuma
Ahd eylemişüm ben girmem kanuna

Yollayum ününi devlet yanına

Recacun ben olam bil Paşa kardaş”

“*Hüseyin Paşa İstanbul'a avdet ederken, Lom civarına geldiğinde Pazvanoğlu yeniden bir mektup göndererek, padişah nezdinde affedilmesi için onun delâletini rica etti. Hüseyin Paşa Osman'ın bu ricasını Babîâli'ye bildirdi. Mısır'ın seferinin zuhuru dolayısıyla, Vidin'deki isyanın yatıştırılması uygun olduğundan Pazvanoğlu affa mazhar oldu ve kendisine kapıcıbaşılık verildi. Daha sonra 22 Haziran 1799 tarihinde kendisine veza-*

ret tevcih edilerek, Vidin Muhafızlığına tarin olundu ve Niğbolu sancağı da ona verildi”(Cevdet,1984:1746).

Aynı vaka, Câbi Tarihi’nde anlatılırken “Nihayet Pazvandoglu Osman Ağa’ya vezirlik rütbesi vermekle Vidin mevkii rütbesi tevcihle af ve bu kadar hazinenin telef edilmesi ancak yüce Asitane(İstanbul)’nin sakinlerinden olduğu hırslandırmak hasebiyle bu kadar reaya ve kura(köyler) harabına sebep ancak itma olduğu ziyade faydalı ve kısaca kaydolundu” denilmektedir.

“Hısmı da kimse çıksun huzuruma
Sığınayum ben Hazret Hızır’a
Allah kail olmasın Frenc kurbına
Yıkduñ Urumelin gel Pasvanoğlu”

Pasvandoglu’nun Fransızlar’la işbirliği içine girmiş olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Yazılı tarih metinlerinin doğruladığı bu durum sözlü tarih metni olarak ele almış olduğumuz Türkümüzde de “ Hısmı kimse çıksun huzuruma” ve “Allah kail olmasın Frenc kurbına”(Allah Fransızla yakınlaşma, işbirliği yapmana razı olmasın, fırsat vermesin) dizelerinde sözlü tarih metni olarak vaka tekrar doğrulanmaktadır.

IV. Türküler Bağlamında: Sözlü Ortam Tarih yazıcılığı

Türk diline ait ilk yazılı belgelerin (bugünkü bilgilerimizle) VII. VIII. Yüzyıllara ait olduğu kabul edilmektedir. Türk sözünün yazıyla mekâna bağlanması bu dönemdedir. İlk yazılı metinler üzerinde yapılan incelemeler bize bu dilin sözel dönemi üzerinde bir fikir yürütme olanağı sunmaktadır(Üçüncü, 2004a:128). Türkçenin bu bağlamda en az 5000 yıllık bir sözel dönem aşamasından geçerek günümüze ulaştığı bilinmektedir(Balkan, 1992: 1-57).

Söz konusu 5000 yıllık sözel dönem aşamasında sözlü kültür , sözlü hafıza kanalıyla nesilden nesile aktarıla gelmiş olmalıdır. Sözlü hafızada, hatırlamayı

kolaylaştırıcı etkileriyle kalıp ifadeler , ses uyakları ve ritim kaçınılmaz bir şekilde kullanılmış olmalıdır.

Sözlü kültür, toplumun ortak malı olan hazır kalıpların deneyimleri pekiştirecek şekilde biçimlendirilmesiyle oluşur ve yazılı metinden yoksun olduğu için de toplum belleğinde yüzyıllarca gelişerek varlığını halkın bilincine yerleştirerek sürdürür.Sözle biçimlenen düşünce zaman içinde geliştikçe hazır deyişlerin kullanımı da ustalık kazanır(Ong, 1995: 50- 52).

Orta Avrupa milletlerinin destan ve efsanelerinde yer alan Atilla çağı , bugünkü Avrupa milletlerinin şekillenmesinde de önemli bir rol oynamış: Bozkır kültürü şüphesiz bu devrede bütün Avrupa kültürlerini derinden tesiri altında bırakmıştır(Németh, 1966: 122).

Daha sonraki yüzyıllarda ordu şairi olarak varlıklarını devam ettiren bu ozanlar birbirileriyle karşılıklı türküler söyleyerek savaşa gitmişlerdir. Bu şiirleri türkülerini ağıtları yakanlar, yaratıcılar, icra edenler şüphesiz Türk sözlü gelenek şiir sanatının temsilcileri idi (Yıldırım, 1986: 444).

Sözlü ortamda varlığını sürdüren , bu çeşit ortam ve vaklar karşısında oluşan sözlü tarih vesikaları olarak nitelendirilebilecek bu tip eserler yazıya geçirildikleri dönemlere kadar halkın sözlü hafızası da saklanılmış, sonraki kuşakların tarih bilincini canlı tutmak için aktarıla gelmiştir.

Sözlü ortamda var edilen tarih metinleri ise nesilden nesile sözlü hafıza ve ritm aracılığıyla nakledilirler. Sözlü hafızada var oldukları gibi varlıklarını da yine bu hafızanın gücüyle sürdürebilirler. Zaman zaman eklemelere veya eksiltmelere de maruz kalırlar. Bu özelliği sözlü ortam metinlerin dezavantajı olup okuma yazma bilen bir kişi tarafından

yazılı ortama geçirilip sabitlenene kadar bu durum devam edebilmektedir.

Sözlü kültürün bir alt kadrosu olarak sözlü tarihi de bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Tarihi olaylar cereyan ettikleri toplum içinde bir takım etkiler bırakmaktadırlar. Bu etkinin bir yansıması olarak bir sözlü kültür üretiminin (Folklor ürününün) meydana geldiği gözlemlenmektedir. Örneğin uzun süren, büyük acılara sebep olmuş savaşlar ve göçler sonunda destanlar, azıklı ve iz bırakan ölüm olayları ardından ağıtlar üretilmiştir(Üçüncü, 2004: 3).

Sözel ortam yaratıcılığı metinler yazıya intikal etme şansı bulunca, onlar da yazılı eserler gibi ölümsüzlük kapısından içeri girme imkânına kavuşmuş olur(Yıldırım,2003:150). Yazılı ortamda ise, yazılan bir tarih eseri, kaynak kişilerden, evraklardan ve kimi zaman bizzat yapılmış gözlemlerden elde edilip vücûd bulur(Yıldırım,2003:150). Bu tip tarih eserleri yazı ile korunabilmektedir. Unutulmaya dirençlidirler.

Sözlü ortamda yakılan türküler(Pazvandoğlu türküsünde de olduğu gibi), türküyü oluşturan kişiler sözlü tarih metni olarak ele alınacak vakayı bizzat yaşamış olması muhtemel kişilerdir. Bu metinler günümüze ya sözlü hafıza yoluyla ya da cönk ve mecmualar vasıtasıyla ulaşmaktadırlar.

Pazvandoğlu türküsü özelde bir savaş tasviridir. İsyanın başlangıcından tatlıya bağlanılışına kadar yaşanan vakalar türkûde eğlenceli bir dille tasvir edilmektedir. Pazvandoğlu, Vidin tarihine mal olmuş bir şahsiyet olup onun hayatının bir bölümünde cereyan eden isyan vakasını konu alan bu türkû de Vidin Tarihinin vakayla ilgili bölümüne ışık tutmaktadır.

Pazvanoğlu türküsünde anlatılan vakalar dönemin tarihçileri(Câbî, Ahmet Cevdet Paşa) tarafından kaleme

alınmış eserlerle doğruluk bakımından örtüşmekle türkümüzün bir sözlü tarih metni olarak güvenilir bir metin olduğunu doğrulamaktadır.

“Söz dokumalarında¹⁰ yer alan olgular, hayat ve tabiat tasvirleri, anlatıldıkları zamanın veya daha öncesinin açıklayıcı tarih bilgilerini taşıyor olması mümkündür. Fakat onları ve zamanlarını belirlemek doğruluklarını kanıtlamak kaydıyla bir belge niteliği kazanabilecekleri şüphesizdir(Yıldırım. 1998:101).

Balkan sahasında âşıklık geleneği çevresinde Pazvandoğlu türküsüne benzer, olay örgüsünü gerçekten vuku bulmuş tarihsel olaylardan alan birçok türkû mevcuttur. Bu metin içinde ele aldığımız türkünün 1794 – 1799 yılları arasında vuku bulan bir isyana dayandığını ve türkûde adı geçen yer ve kişi adlarının yazılı tarih metinleriyle bire bir aynı olduğundan daha önce de bahsetmiştik. Bu bağlamda Albert Lord’un Yugoslav Epik Halk Şiiri ya da Yugoslav sözlü epik geleneği(Lord, 1951:57,58) olarak ısrarla adlandırdığı bu tip âşıklık geleneğinin aslında Türk sözlü şiir sanatının¹¹Balkanlar sahasındaki tezahüründen başka bir şey olmadığı çok açıktır¹².

“Türk sözlü şiir sanatının , tarih içinde, Balkan milletleri içinde Müslüman ve Hıristiyan halklar arasında, müşterek bir hayat tarzı kurarak, sosyal hayatı şekillendirecek bir güce erişmiş biçimde karşımıza çıkar”(Yıldırım, 1998:189).

Lord, Balkanlarda icra edilen bu türkülerin icracılarını tasvir ederken: “Bu tip türkülerin icracısını biz tarihte gerçekte ne olduğunun kaydını tutan, kendisiyle aynı anda yaşamış çağdaşları içinde hikâye anlatan ama hepsinden öte gerçekte bunu gelecek kuşakların hafızası için kaydederken buluruz”(Lord,1972: 54)demektedir. Bu anlatımıyla bu tip tarihi olayları hafızasında tutarak icracı-

nın bir bakıma sözlü tarih yazıcısı ve taşıyıcısı olduğunu ifade etmektedir. Yine aynı makalede Türklerin Balkanlardaki tarihiyle ilgili olarak birçok türkünün varlığını hatırlatmaktadır.

Sonuç olarak, Sözlü ortamda var olan, asırları aşmış günümüze varlığını taşıyan Pazvandoğlu türküsü, özelde Vidin tarihi genelde Rumeli Eyaletinin, vakanın cereyan ettiği zamanlardaki tarihine kaynaklık eden sözlü bir vesikadır. Türkü metni içinde anlatılanlar yazılı tarih metinleriyle mukayese edildiğinde türkü metni doğrulanarak, güvenilirlik kazanmaktadır.

Sözlü tarih metinleri bağlamında türkü metni yazılı tarih metni yazıcısının ihmal ettiği bazı ayrıntıları da ihtiva edebilmektedir. Bu tip metinler deneyimle sabit olduğu için yazılı tarih metinlerinde olduğu gibi yanlı bakış açısına, sansürlemeye maruz kalmadan sözlü hafızada olduğu anki haliyle ve duygu yoğunluğuyla saklanmaktadır.

Balkan sahasındaki Türklük araştırmaları için sözlü kaynak konumundaki türkülerimiz Türk sözlü geleneği bağlamında ele alınmalıdırlar. Bu sahada Türklerin kültürel olarak katkılarına da şahitlik eden türkülerimiz kadim Türk medeniyetinin birer sözlü kültür mahsulü olarak Balkanlar'da kolay kolay izi silinmeyecek izler bıraktığımızın bir kanıtıdır.

Pazvandoğlu Türküsü'nün dışında, daha birçok türkümüzün de benzer yaklaşımlarla ele alınması Balkan sahasında Türklerin kültürel izlerini ortaya koyacağından incelenmesi, saha için güzel bir katkı olacaktır.

NOTLAR

1. Pazvandoğlu türküsünü, yayınlanacak olan Balkan Cönkü isimli eserinden, kullanmamız için, olanak sağlayan sevgili hocamız Prof. Dr. Dursun Yıldırım'a teşekkür borç bilirim.

2. Batı Avrupa Hunları'nın 378 baharında Tuna nehri geçerek Avrupa içlerine yapmış oldukları fetihler ve bu Fetihlerin sonuçları için Kafesoğlu,1997: 71-83, ayrıca konuyla ilgili teferruatlı bilgi için Neméth, 1966, vd.
3. Yazılı kaynaklarda Pazvandoğlu, Pazbantoğlu, Paspanoğlu, Pasvanoğlu, Pasbanoğlu olarak geçmektedir. İslam Ansiklopedisi örnek alınarak metin içinde (Türkü metni hariç) Pazvandoğlu olarak kullanılmıştır.
4. Bakınız:Meydan Larousse, Vidin, maddesi.
5. Pazvandoğlu, destan türü adı altında Aşık Deruni mahlasıyla birlikte : "Bir Eşkiya Destanı Pazvandoğlu" adıyla Gencosman(1972): 107-119'da ve Köprülü(2004):414-417'de yer almaktadır. Bir destanın konusu olması bakımından vurgulanmasında fayda görülmüştür. Pazvandoğlu Türkü'sünün iki kıt'ası Köprülü'nün aynı eseri sayfa 354'te yer almaktadır. Türkünün başka bir varyantı "Pasvan Türki" adı altında Hamdi Hasan tarafından tespit edilmiştir(Hasan, 1987: 101).
6. Metris:Harp yerinde askerin muhafazası için yığılan toprak, siper, istihkâm için kullanılan bir tabirdir(Pakalın, 1983:494).
7. Köprülü(2004):354 Pazvandoğlu'nun yaşı kırk beş olarak geçmektedir. Pazvandoğlu 1758 yılında doğmuştur.Vezirlik makamının kendisine verilmesi 1799'da gerçekleşmiştir. Vezirlik makamı kendisine verildiğinde yaşının kırk bir olması gerekmektedir.
8. Vaka, Tarih-i Cevdet'te, Cabî Tarihi'nde ve Şanizade'de mevcuttur. Tezahir'de de Vefeyât(Cevdet, 1991: 39) başlığı altında Küçük Hüseyin Paşa'nın Pazvandoğlu üzerine hareketinde şehit düşenler hakkında malumat verilmektedir. Akademik çalışmalar içinde Pazvandoğlu vakasını konu alan yüksek lisans tezleri de mevcuttur. Bunlar arasında Yavuz,2010, Solak 2007 konuyla ilgi teferruatlı bilgiler içerirken Erol,2007, Soysal 2007 dolaylı olarak Pazvandoğlu olayına değinmektedirler.
9. Kail: Razi olmuş, boyun eğmiş(Devellioğlu, 2006:482), Kurb: Yakın olma, yakınlık bulunma(Devellioğlu, 2006:527).
10. Dursun Yıldırım sözlü kaynakları diğer sözlü ortam kaynaklarından ayırmak için yazısız metin anlamına gelmek üzere sözlü dokuma veya sözel dokuma terimi ile ifade etmektedir(bk. Yıldırım, 1998: 99)
11. Bu terim Prof. Dr. Dursun Yıldırım'a aittir. (Bakınız: Yıldırım, 1998:193)
12. Yıldırım(1998:180-195), Türk sözlü gelenek şiir sanatının Orta Asya bozkırlarından Avrupa'daki eski Türk yerleşim bölgelerine nasıl, hangi koşullarda ve ne zaman geçtiğini, Balkanlardaki sözlü geleneğin oluşmasında Türklerin katkılarını detayları ve kanıtlarıyla ele almaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*. C. III-IV, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1984.
- Cevdet Paşa. Tezâkir 13-20, (Yayımlayan, Cavid Bay-sun), C.2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay, 1991.
- Aslantaş, Selim. *19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar Osmanlıda Sırp İsyancıları*. İstanbul: Kitap Ya-yınevi, 2007.
- Balkan, Kemal. "Eski Önyasya'da Kut (veya Gut) Halkının Dili İle Eski Türkçe Arasındaki Benzerlik" Erdem, C. VI AKDITYKY, s. 16, Ankara, 1992: 1-125.
- Beydilli, İpşirli.M ve diğer. *III. Selim İki Asrın Döne-mecinde*. İstanbul: Seçil Ofset, 2010.
- Câbi. *Câbi Tarihi: Târih-i Sultân-ı Selim-i Sâlis ve Mahmud-ı Sâni*. (Hazırlayan Mehmet Ali Bey-han), Ankara: TTK Basımevi, 2003.
- Çobanoğlu, Özkul. *Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Devellioglu, Ferit. *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*. Anka-ra: Aydın Kitabevi, 2006.
- Gencosman, K. Zeki. *Türk Destanları: Bütün Eski ve Yeni Türk Destanlar*. İstanbul: Hürriyet Yay, 1972.
- Günay, Umay. *Türklerin Tarihi; Geçmişten Gelece-ğe*. Ankara: Akçağ Yay, 2010.
- Hasan, Hamdi. *Saray- Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, 1987.
- İslâm Ansiklopedisi. "Bulgaristan Maddesi" . Anka-ra: MEB Basımevi, C. 2, 1964.
- İslâm Ansiklopedisi. "Pazvandoğlu Maddesi". Anka-ra: MEB Basımevi, C. 9, 1964.
- İslâm Ansiklopedisi. "Rumeli Maddesi". Ankara: MEB Basımevi, C. 9: 1964.
- Jelavich, Barbara. *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıl-lar*. İstanbul: Küre Yay, 2006.
- Kahraman, Seyit Ali. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Potgoritçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon, Çiğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra- Venedik, Mostar, Kanije*. 6. Kitap C.1, İstanbul: YKY Yayınları, 2002.
- Köprülü, M. Fuad. *Saz Şairleri I-V*. Ankara: Akçağ Yay, 2004.
- Lord, B. Albert. "Yugoslav Folk Poetry". Journal of the Internal Folk Music Council 3, 1951: pp. 57-61.
- Lord, B. Albert. "History and Tradition in Balkan Oral Epic and Ballad". Western States Folklore Society, Vol. 31, No 1 (Jan. 1972): pp. 53-60.
- Neméth, Gyula. *Atilla ve Hunları*. (Çev.Şeref Baş-tav), Ankara: AÜDTCF Yayınları, 1966.
- Neméth, Gyula. *Vidin Türkleri*. (Çev. Abdurrahman Güzel), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1996.
- Ong, Walter J. *Sözlü ve Yazılı Kültür/Sözün Tek-nolojileşmesi*. (Çev. Sema Postacıoğlu), İstanbul, Metis Yayınları, 1995.
- Özkaya, Yücel. *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyancıları(1791-1808)*. Ankara: AÜDTCF Yayın-ları, 1983.
- Özkaya, Yücel. "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyanlıkları Ele Geçirileri ve Bü-yük Hânedanlıkların Kuruluşu". Belleten (168;1978): 667- 675.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Te-rimleri Sözlüğü*. C. 2, İstanbul: MEB Basımevi, 1983.
- Salih, Erol. " Pehlivan İbrahim Paşa Vakayı'nâmesi(Baba Paşa Tarihi)". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir : Anadolu Üni-versitesi, 2007.
- Solak, Mehmet. "Osmanlı İdaresi Altındaki Balkan-lar(1789-1806)". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi, 2007
- Soysal, Fikri. "Rumeli Olay Türküleri".Yayımlan-mamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, 2007.
- Shaw,Stanford. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. (Çev. Mehmet Harmanca), İstanbul: E yayınları, 1982.
- Shaw, Stanford. *Eski ve Yeni Arasında: Sultan III. Selim'in Yönetiminde Osmanlı İmparatorlu-ğu(1789-1807)*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2008.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.4, An-kara TTK Yay, 1988.
- Üçüncü, Kemal " Sözlü kültür- Tarih Bağlamın-da Bir Edebi Metin Olarak Otman Baba Velayetnâmeleri", Bilig 28, (2004 b): s.1-27.
- Üçüncü, Kemal. "İrşad ve Tebliğe Bağlı İcrâ : Türk Sözlü Kültür Geleneği Bağlamında Türk Tekke Edebiyatı", TÜBAR XVI, (2004a): 127- 141
- Yavuz, Ali. "Vidin Âyanı Pazvantoğlu Osman'ın Fa-liyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri". Ya-yımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2010.
- Yıldırım, Dursun. "*Tarih Yazımı ve Sözlü Ortam Kaynakları*". Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayın-ları: 1998.
- Yıldırım, Dursun. "*Sözlü Gelenek Kültürü*". Türk Bi-tiği, Ankara: Akçağ Yayınları: 1998.
- Yıldırım, Dursun. "*Orta Asya Bozkırlarından Urumeli'ne*". Türk Bitiği, Ankara: Akçağ Yayın-ları: 1998.
- Yıldırım, Dursun. "Balkan Üçlemesi ve Tarih", *Türkbilgi* 6, 2003: 140-160.